

"האוחז ספר תורה ערום"

(שבת יד.)

כללים בשיעור:

- חסורי מיחסרא והכי קתני

בשיעור זה נעסוק בדברי חז"ל במסכת שבת ובמסכת מגילה, בעניין "האוחז ספר תורה ערום", ונבוא להעמיק מעט דרך דברי המהר"ל ודברי רבותינו ביסוד הלבושים בתורה.

"האוחז ספר תורה ערום"

הגמרא בפרק ראשון במסכת שבת, בתוך בירור ענייני גזירות טומאה שונות, שנגזרו כחלק מגזירות "שמונה עשרה דבר" המוזכרות במשנה¹, מזכירה גזירה על טומאת "ידיים הבאות מחמת ספר".

אומרת הגמרא²:

תנא אף ידיים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה משום דרבי פרנך דאמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום ערום סלקא דעתך אלא אמר רבי זירא ערום בלא מצות בלא מצות סלקא דעתך אלא אימא ערום בלא אותה מצוה

ידיים שנגעו בספר תורה ואחר כך נוגעות בתרומה, פוסלות אותה, "משום דרבי פרנך". רבי פרנך מביא מימרא בשם רבי יוחנן – "האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום". מקשה הגמרא – "נקבר ערום סלקא דעתך?", האם על חטא כזה מגיע עונש כל כך גדול, שיקבר ערום³?

¹ שבת פרק א משנה ד. המשנה שם מספרת על גזירות שגזרו חכמים בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון כשבאו לבקרו, ונמנו ורבו בית שמאי על בית הלל.

² מסכת שבת דף יג. ועיין בסוגיה המקבילה בסוף מסכת מגילה, דף לב.

³ ללא תכריכים, כך לפי חלק מהפירושים, והריטב"א פירש להיפך, ע"ש.

ומתרץ ר' זירא – "ערום בלא מצות". וגם על כך מקשה הגמרא – "בלא מצוות סלקא דעתך?" – האם בגלל חטא זה יפסיד את כל המצוות שעשה?
 "אלא אימא ערום בלא אותה מצוה".

ומפרשים תוספות שם⁴:

בלא אותה מצוה. אם אוחזו ללמוד בו אין לו שכר של אותו לימוד
 ואם בשביל לגוללו אינו מקבל שכר על הגלילה

וכן בתוספות רא"ש:

בלא אותה מצוה. אם אוחזו כדי לקרות בו אינו מקבל שכר על מה
 שלמד באותה הפעם ואם בשביל לגוללו אינו מקבל שכר על הגלילה
 הואיל ואוחזו ערום

ובסוגיה המקבילה במסכת מגילה אומרים⁵:

נקבר ערום בלא אותה מצוה. וא"ת ומאי קמ"ל שאם אינו עושה מצוה
 שהוא ערום ממנה פשיטא, לכן נ"ל בלא אותה מצוה דאחיזה, שאם
 רגיל לאחוז ס"ת ולגוללו אם אחזו עתה ערום הפסיד כל מצות גלילה,
 וכן אם רגיל לקרות בתורה ואחזו ערום הפסיד כל מצות קריאה

אם כן, למסקנת הסוגיה עולה שהאוחז ספר תורה ערום, ללא המטפחת, מפסיד את
 שכר המצוה שעשה, בין אם נאמר שמדובר בשכר המצוה של אותה הפעם בלבד, ובין
 אם נאמר שמדובר על שכר כל הפעמים שעשה אותה מצוה.

ויש לשאול בהבנת פשט הסוגיה – כיצד ניתן להבין את הפער בין דברי ר' יוחנן שהובאו
 על ידי רבי פרנך, ש"נקבר ערום", לבין המסקנה – שהכוונה "ערום בלא אותה מצוה"?
 וכן את דברי ר' זירא שבתוך – "ערום בלא מצוות"?
 ומדוע ר' יוחנן לא אמר מראש את דבריו באופן זה, אם זוהי כוונתו⁶?

גם למסקנת הסוגיה יש לשאול, כפי שהקשה המהר"ל, מדוע דוקא לגבי עניין זה נאמר
 שנקבר ערום בלא אותה מצוה? וכך כתב⁷:

ובפרק בני העיר (מגילה ל"ב ע"א) אמר רבי פרנך האוחז ספר תורה
 ערום נקבר ערום ומוקי ליה שם ערום בלא אותה מצוה. **ויש לשאול**
למה נקבר ערום בלא אותה מצוה בהא מלתא דוקא.

⁴ ד"ה "בלא אותה מצוה"

⁵ בתוספות רא"ש על מגילה לב.

⁶ ועל פי הכלל של "חסורי מיחסרה והכי קתני"

⁷ המהר"ל, ספר תפארת ישראל פרק י"ג.

פירוש המהר"ל בסוגייתנו

עוד מקשה המהר"ל בחידושי אגדות כאן :
האוחז ס"ת ערום נקבר ערום. וא"ת סוף סוף נראה כחוכא וטלולא
שיהיה מטמא מי שאין בו טומאה.

כיצד גוזרים טומאה לפסול תרומה מידיים שנגעו בספר תורה? והרי זה נראה כחוכא
והיטלולא "שיהיה מטמא מי שאין בו טומאה"?
ואומר המהר"ל שאין זה קשיא. ומבאר :

כמו שתמצא שנדב ואביהו שנכנסו למקום קדושה בלא בגדי כהונה,
כדאיתא במדרש (ויק"ר פ"כ) שחסרים היו המעיל ומתו, ובמיתתם היו
מטמאין. [דודאי אין טומאה בספר רק מי שמקרב אל דבר שאין ראוי
לקרב בדבר זה מגיע לו הטומאה]. לכך מי שנוגע בספר שאין ראוי לו
ליגע ערום, מקבל טומאה מצד עצמו. וענין זה שאין ראוי ליגע ערום
בספר בארנו בספר התפארת (פ"ג) ולכך גזרו טומאה על הספר [ואין
זה פחיתת וטומאה בספר רק שמקבל על ידי נגיעה טומאה] ודבר זה
מבואר למביני מדע...

פירושים שונים נתנו חז"ל לגבי חטא נדב ואביהו. אחד המקומות הוא במדרש ויקרא
רבה⁸ :

ר' מני דשאב ורבי יהושע דסכנין ור' יוחנן בשם ר' לוי אמרו בשביל ד'
דברים מתו בני אהרן ובכולן כתיב בהם מיתה על שהיו שתויי יין
וכתיב בו מיתה שנאמר (ויקרא י') יין ושכר אל תשת ועל ידי שהיו
מחוסרי בגדים וכתיב בו מיתה שנאמר (שמות כח) והיו על אהרן ועל
בניו ומה היו חסרין מעיל שכתוב בו מיתה שנאמר (שם) והיה על
אהרן לשרת וע"י שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים שנאמר (שם ל)
ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו וכתיב בבאם אל אהל מועד ירחצו
מים וע"י שלא היו להם בנים וכתיב בו מיתה הה"ד (במדבר ג) וימת
נדב ואביהו אבא חנין אומר ע"י שלא היה להם נשים דכתיב וכפר
בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו:

המהר"ל מזכיר את הטעם המובא במדרש שהיו חסרים מעיל בכניסתם.
כניסתם לקודש ללא מעיל, גרמה לטומאה במיתתם. על פי זה מבאר שגם אצלנו, אין
הטומאה שגזרו חכמים מצד הספר עצמו, אלא מצד זה שניגש לספר ונוגע בו ערום,
באופן שאינו ראוי. מובן שהמהר"ל הביא כאן דוקא את הטעם שהיו חסרים מעיל,
משום הדימיון לנגיעה בספר תורה ערום, ללא מעיל או מטפחת.

נדב ואביהו רצו לגשת אל הקודש ללא מסגרות ראויות, הדבר דומה לכהן העובד

⁸פרשה כ פסקה ט

מחוסר בגדים שחייב מיתה.⁹

הרב קוק מבאר באופן דומה את חטאם של נדב ואביהו, בפסקה מפורסמת באורות הקודש:

כשהולכים אחרי ההרגשה העליונה של הופעת רוח הקודש, ושל כל חכמה והופעה שבעולם, בלא התקשרות אל התורה ומעשיה בפרטיות, ובמידת המדות הטובות, המשוערות על פיה, הרי זה חטא נדב ואביהו, הפרדת יסוד אבא מאימא עלאה. חושבים המתנהגים ככה שמתקרבים אל הקודש, מיחדים הם ממרחקים, מקריבים אפילו אש זרה, ובאים אל הקודש, שתויי יין, בלא אימתא דשמיא, הנובעת ממקור עליון, הבאה על ידי כיסוי הראש, אלא פרועי ראש, ומתיחדים כל אחד בהשגתו המיוחדת בלא איגוד עליון של תורת משה מורשה, ולא נטלו עצה זה מזה, ומורים הלכה בפני רבם, מתוך הכרה של גדלות פנימית. ועומק גדול של קדושה זו צריכה להתבטל בפני מקור התורה. ונקדש בכבודי...¹⁰

התקרבות אל הקודש, גם כשבאה מרצון טוב להתרוממות של קדושה, עליה להיעשות בגבולות המתאימים ובהכנה הראויה, ולא באופן של פריצת מסגרות. חלק מההכנות, הם הבגדים המתאימים. "שהיו מחוסרי בגדים".

יסוד ה"לבושים" בתורה

עומק הדברים מתבאר בדברי המהר"ל בספר תפארת ישראל¹¹:

ובפרק בני העיר (מגילה ל"ב ע"א) אמר רבי פרנך האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום ומוקי ליה שם ערום בלא אותה מצוה. ויש לשאול למה נקבר ערום בלא אותה מצוה בהא מלתא דוקא. אבל הטעם כי **כשם שהתורה בעצמה לא באה בעולם אלא במלבוש** ולא היה אפשר שיהיה האדם אוחז בתורה כי אם על ידי מלבוש התורה, **כשם שהנשמה אי אפשר שתהיה בעולם כי אם על ידי גוף שהוא מלבוש**

⁹ כדברי הגמרא בסנהדרין דף פג: "ומחוסר בגדים מנלן אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ומטו בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון וחגרת אותם אבנט בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והווי זהו זרים ואמר מר זר ששימש במיתה", ועיין בזה באריכות בספר "מצוה ברה" של מו"ר הרב ויצמן שליט"א, חלק ב' - מצוה ל"ג - בגדי כהונה, ובעמוד רמ"ו שם.

¹⁰ אוה"ק ח"ג עמ' שס - הבאים אל הקדש. והמשך הפסקה שם: " והם מיודעיו של מקום, אינם יכולים להתגבל בגבולים גדולים ממשה ואהרן, בהתפשטותם, נדחים מן העולם, ואינם באים בבנין של משפחה, ובנים לא היו להם. וחוזרים בהולדה שניה, בפינחס זה אליהו, המלא רוח ד' וקנאת הברית. המסורת והעבודה המקודשת על פי הנבואה והתורה המנוחלת, וההתעלות העליונה, המכבדת את הקדושה, ומגבלת את תנאי החיים הרחניים, ועם זה מנשאת עצמה מכל הערכים העולמיים, נמזגו בישראל, לשאת בכחה העז את משא הגלות וכל עמלו, ולחדור דרך כל עמקי תהומות אור ישועה וגאולה. זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים, הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ד' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. רוח הנעורים הסוער, המתעורר בעז ובגבורה, עם רוח הזקנה המסודר, המלא כובד ראש וזהירות, יחד מתאגדים לאגודה לפעול פעולתם בחיים, הרחניים והגשמיים, להחיש ישועה, ולהעשות בסיס לצמח ד', עריכת נר לבן ישי משיח ד', רוח אפינו, אשר בא יבואו אלינו שניהם יחד, אליהו הנביא עם משיח בן דוד".

¹¹ תפארת ישראל פרק י"ג.

הנשמה, גם כן אחיזה לאותה מצוה כיון שאין אחיזה לתורה כי אם על ידי מלבוש גשמי, ולכך נקבר ערום בלא אותה מצוה **שהאחיזה לתורה בלא מלבוש גשמי אין זה אחיזה**, כיון שהתורה שהיא בעולם אינה עומדת רק על ידי מלבוש ועל ידי זה הוא האחיזה, וכך התורה שהיא לפנינו אין ראוי שיהיה לה אחיזה כי אם על ידי המלבוש, ואם אוחז בתורה ערום בלא מלבוש נקבר ערום בלא מצוה. והנה הדברים האלו כמו דברי המדרש **הזה שיש לתורה לבוש שהוא מתלבש בה וכל דברי תורה הם דברים פנימים עומדים ברומו של עולם...**

כשם שהנשמה אינה מופיעה בעולם אלא על ידי גוף, כך התורה מופיעה בעולם דרך לבושים¹². כדי שנוכל לקבל אור עליון, אנו צריכים שהוא יופיע אלינו דרך כלים. גם במציאות הגשמית, לעולם אין אנו רואים את האור עצמו. רק לאחר שהאור נקלט בכלי כלשהו אנחנו יכולים לראותו. כך בלילה כשמביטים לשמים רואים חושך, אף על פי שהחלל מלא באור קרני השמש. נוכל לראות את האור כאשר הקרניים יפגעו בלבנה ויאירו אותה. אם נאיר, למשל, עם פנס על קיר, נוכל לראות את האור על הקיר, או את האור שבתוך הפנס – בחוט הלהט, אך את אור האלומה לא נוכל לראות, אלא אם יקלט בחלקיקי אבק שבאוויר וכד'.

אם אין חלקיקים באויר, כמו בחלל, לא נראה את אלומת האור. משל נוסף לדברים, כאשר מביטים על אור השמש באופן ישיר מסתנוורים. כאשר שמים משקפי שמש, אורה מתמעט, ואז ניתן להביט עליה¹³.

¹² הדברים מובאים שם לאחר שהמהר"ל מביא את דברי הזוה"ק בפרשת בהעלותך בענין הנשמה, הגוף והלבוש שבתורה, ומבאר שהסיפורים, המצוות וההלכות שבתורה, הם גילויים לנשמת התורה העליונה, וכאשר האדם אוחז בצדדים הגשמיים שבתורה, הוא דבק בצד הרוחני העליון שלה, כי התורה היא אחת. ובלשונו: "ואף על גב שהוא לא אמר שהתורה היא לבוש למלין עלאין רק בשביל הספורין שהם בתורה שלא יבזה אותם האדם, מ"מ בכלל הזה גם כן מצות התורה שאי אפשר שיהיה בעולם החמרי הזה רק בגוף והם המצות הגשמיות. וכמו שברא האדם שיהיה בו הצלם האלהי הנבדל, כך זאת תורת האדם עם שכל דבריה דברים עליונים הם עומדים בדברים הגשמיים, וכאשר משיג בדברים הגשמיים הלא הדברים ההם נמשכים אל הדברים שהם סודי התורה, וכאלו האדם דבק באותו שכל האלהי כי התורה היא אחת". ועיין בספר "מיטב הארץ" בתחילתו בביאור הכלל – "יש נשמה לתורה".

¹³ ושמעתי ממו"ר הרב ויצמן שליט"א פעמים רבות יסוד זה, ש"ההעלם הוא סיבת הגילוי", ומקורו בספרים הקדושים. בכתבי האריז"ל מופיע, בשער מאמרי רשב"י - פירוש ספרא דצניעותא פרק א': "הנה לבושים אלו התקינן להתלבש בהם וההעלם הוא סיבת הגילוי כי לא ישיגוהו ולא יגוהו מאורו כי אם על ידי לבושים אלו משל לאור השמש אשר לא יוכל איש להביט בו מרוב בהיקותו אם לא יתרחק ממנו וישים מסך מבדיל בינו לבינו ואז יוכל ליהנות מאורו ואם יהיה האור גדול ומבהיק מאד יצטרך כמה וכמה מסכים לשיוכל ליהנות מאור ההוא...".

ובפירוש הגר"א לספרא דצניעותא - פרק א': "...וכל התיקונים דרך נקבים ושערות להתמעט ולהתצמצם האור שיצאו בדקות ובלבוש זהו עיקר התיקון להתמעט האור שיוכלו התחתונים לקבל האור...". ובבעל הלשם בספר לשם שבו ואחלמה - חלק הביאורים - שער טנת"א פרק ה': "...נתלבש בהם והמציא על ידיהם את כל העולמות כולם, ולכך נקראו הם בשם תיקונים, כי התעלמות האור העליון וכיסויו הוא תיקונו שמתגלה עי"ז למטה. אמנם הוא כי אלו העשר...".

ועיין בדברי בעל הלשם שהבאנו באריכות בכלל ה - "יש משמעות לדרך הלימוד", שכתב - "כי ע"י שבא האור מלבוש עי"ז יש אפשרות להשיגו. וכן הוא כל ענין התיקונים שהם הז' תיקוני גלגלתא והי"ג ת"ד וכן הי"ג נימין. כי ע"י שנתמעט האור ונתצמצם ונתלבש עי"ז נתקן להתגלה לתחתונים". ומקורו בספר הדעה חלק ב - דרוש ד ענף כא סימן ה ע"ש.

כי נר מצוה ותורה אור

לאור יסוד זה מבאר המהר"ל את דברי חז"ל. הקשה המהר"ל, מדוע דוקא בחטא זה נאמר שנקבר ערום בלא אותה מצוה? מדברי המהר"ל עולה שיש כאן תפיסה עקרונית. אדם האוחז בספר תורה ערום, כביכול ניגש לתורה הקדושה רק מצד רוחניותה, ללא הלבושים. הוא רוצה לאחוז באור עצמו, בנשמה ללא הגוף. כפי שהבאנו לעיל בהערה, בדברי המהר"ל שם לפני כן, באותו פרק, מבאר שגם המצוות הם בבחינת גוף כלפי אור התורה הפנימי שהוא בחינת נשמה. לאחר שהביא את דברי הזוהר הקדוש, שגם בתורה יש נשמה, גוף ולבוש, כעין מה שבאדם, אמר המהר"ל:

ואף על גב שהוא לא אמר שהתורה היא לבוש למלין עלאין רק בשביל הספורין שהם בתורה שלא יבזה אותם האדם, מ"מ בכלל הזה גם כן מצות התורה שאי אפשר שיהיה בעולם החמרי הזה רק בגוף והם המצות הגשמיות.

יחס זה בין התורה והמצוות מופיע במקומות רבים בדברי רבותינו, ומבואר גם בהקשר הפסוק – "כי נר מצוה ותורה אור". כך כותב השל"ה הקדוש¹⁴:

...כן ענין אור חמה ולבנה, הלבנה היא בעצמה חשוכה, רק מה שמקבלת מהחמה והיא כלי. כן המעשים גשמיים, רק הכוונה בהם מצד התורה וסודותיה מאירים, והמה כלים לקבל האורה. וזהו כי נר מצוה ותורה אור, התורה עצם האור וכן אור החמה, והמצוה היא הנר דהיינו הכלי המקבל הארה כמו הלבנה. וכן ידוע לחכמי האמת, תורה ומצוה תפארת ומלכות, שהם נקראים חמה ולבנה...

וכן מופיע בשפת אמת¹⁵:

ובמדרש נרי בידך ונרך בידי. הענין הוא כי נר הוא כלי. ולכן כ' נר מצוה כי ע"י המצוה נמצא מקום בעוה"ז שיוכל להתגלות אור העליון הרוחני שהקב"ה רצה לזכות את בני". כמ"ש כדי להעלותכם. כי הלא כל יכול הקב"ה לברוא עולם הזה בקדושה נגלית. כמו עולמות עליונים. אבל עשה עולם השפל הזה להיות בגשמיות. ולא יהי' התגלות הקדושה. רק כפי תיקון בני"י במעשה המצוות. כך נמצא מקום להתגלות הקדושה. וזהו נרי בידך.

האוחז בספר תורה ערום, בלא לבושים, מפסיד את שכר אותה המצוה, שבתפיסתו הוא מעוניין באור ללא לבוש, תפיסה שהפוכה במהותה מעניין המצוה, שהיא כלבוש לאור התורה.

¹⁴ ספר השל"ה הקדוש - ספר במדבר דברים - פרשת ראה תורה אור (ד)
¹⁵ ספר שפת אמת - שמות - פרשת תצוה - שנת [תרנ"א]

“ערום בלא מצוות סלקא דעתך”?

התקשינו לעיל בהבנת הפער בין דברי ר' פרנך בשם ר' יוחנן – “נקבר ערום”, לדברי ר' זירא בהווי”א – “ערום בלא מצוות”, ולמסקנת הגמרא – “ערום בלא אותה מצוה”.

נראה להבין, מתוך ביאור המהר”ל הנ”ל, שיש כאן יסוד כללי שנאמר בדברי ר' פרנך, שאי אפשר להבינו כפשוטו, על כן הוא 'מתלבש' בדברי ר' זירא, ולאחר מכן התלבשות נוספת במסקנת הגמרא.

היסוד הכללי, בדברי ר' פרנך בשם ר' יוחנן – “נקבר ערום”. האדם הגיע לעולם הזה כדי שהנשמה תופיע בגוף, האור האלוקי יתלבש בפעולות גשמיות של מצוות ומעשים טובים. האחיזה בספר תורה ערום היא כרצון לאחוז רק בצד הרוחני המופשט של התורה ללא הלבושים, ועל כן התוצאה הישירה שאדם זה יעזוב את העולם ערום.

בפועל, אין הכוונה להבנת הדברים כפשטם שנקבר ערום ללא תכריכים, על כן מגיעים דברי ר' זירא, “ערום בלא מצוות”.

יסוד המצוות, כנ”ל, להופיע את האור הרוחני המופשט של התורה הקדושה בתוך כלים ולבושים. לתת אחיזה גשמית לאור התורה. כאשר רוצים לדלג על הלבושים, ולגשת לאור עצמו, זה כחטא נדב ואביהו, שבסוף עלול להביא טומאה במקום קדושה. עלול להביא לכך שאדם יפסיד את לבוש המצוות, לא יהיו לו כלים לאחוז באור התורה.

אלא שגם זה לא כפשוטו. קשה לקבל שבגלל חטא זה אדם יפסיד את כל המצוות שעשה.

על כן, הביטוי המעשי בסופו של דבר, שמפסיד את שכר אותה המצוה.

אם הגמרא היתה אומרת מלכתחילה את הדברים באופן זה, כמו במסקנה, היינו עלולים לחשוב שיש כאן הפסד נקודתי מצד חוסר הכבוד שנקט כלפי ספר התורה. ההדרגה בדברי הגמרא מלמדת אותנו את היסוד העמוק, שהאיר לנו המהר”ל בדבריו, בכל היחס לעניין הלבושים בתורה.

עוד הרבה יש להעמיק בעניין זה, וה' יאיר עינינו בתורתנו...

